

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Heinonen, Henna; Kautonen, Maria

Title: L2-ruotsin lausepainon sanallinen kuvaaminen : menetelmällisiä käännteitä ääntämisen arviointiin

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry, 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Heinonen, H., & Kautonen, M. (2020). L2-ruotsin lausepainon sanallinen kuvaaminen : menetelmällisiä käännteitä ääntämisen arviointiin. In S. Grasz, T. Keisanen, F. Oloff, M. Rauniomaa, I. Rautiainen, & M. Siromaa (Eds.), *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa - Methodological turns in applied language studies* (pp. 71-94). Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry. AFinLA:n vuosikirja, 2020.
<https://doi.org/10.30661/afinlavk.89312>

Grasz, S., T. Keisanen, F. Oloff, M. Rauniomaa, I. Rautiainen & M. Siromaa (toim.) 2020. Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa – Methodological Turns in Applied Language Studies. *AFin-LAn vuosikirja 2020. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 78. Jyväskylä. s. 71–94.*

Henna Heinonen^a ja Maria Kautonen^{a,b}

^aJyväskylän yliopisto, ^bItä-Suomen yliopisto

L2-ruotsin lausepainon sanallinen kuvaaminen – menetelmällisiä avauksia ääntämisen arviointiin

In this study, we explore how sentence stress is described in pronunciation assessment. The data, also used in two previous studies, consist of listener ratings of Finnish-speaking learners' pronunciation in read-aloud and free speech. The listeners rated the speakers' pronunciation on segmental and suprasegmental level on a numeric scale and verbally. Typical descriptions of sentence stress in the data focus on specific error categories and general comments. The sentence stresses that were assessed with the lowest ratings were often described in more detail than those with higher ratings. According to the raters' comments, the sentence stresses that got the lowest ratings typically occurred too often or not often enough. The sentence stresses with the highest ratings were also described with positive comments. There were differences between the rater groups when it comes to the amount of comments and the proportion of specific and general comments. Differences between read-aloud and free speech concerned the proportion of general comments and the frequency of too many stressed words. The results can be utilized in pronunciation assessment, as assessing pronunciation is often considered challenging.

Keywords: assessment, pronunciation, sentence stress

Asiasanat: arviointi, lausepaino, ääntäminen

1 Johdanto ja tutkimuksen tavoite

Hyvä suullinen kielitaito ja sitä edistävä helposti ymmärrettävä ääntäminen ovat nousseet toisen ja vieraan kielen oppijoiden (myöhemmin tekstissä L2-puhujien) ja opetuksen tärkeiksi tavoitteiksi. Erityisesti edistyneet L2-puhujat, joilla on korkeat tavoitteet kielitaidolleen, arvostavat hyvää, jopa syntyperäisen kaltaista ääntämistä¹. Ääntämisen opetus- ja arviointimenetelmissä koetaan kuitenkin edelleen puutteita, eivätkä esimerkiksi prosodiset piirteet tunnu saavan kielenopetuksessa jalansijaa (Tergujeff 2013; Huhtamäki & Zetterholm 2017). Ääntäminen mielletään opetuksessa usein vain äännetason ilmiöksi, vaikka myös prosodian onnistuminen on kuulijahavainnon kannalta tärkeää. Prosodisista piirteistä lausepaino on osoittautunut merkittäväksi niin ymmärtämisen helppoudessa (Heinonen 2018) kuin ääntämisen onnistumisen ja suullisen kielitaidon taitotason arvioinnissa (Kautonen 2018). Lausepainolla tarkoitamme tässä tutkimuksessa puhunnoksen keskeisen osan painottumista suhteessa muihin, vähemmän painotettuihin osiin. Yksittäisillä äänneillä on tutkimusten mukaan suurempi merkitys vieraan aksentin havainnoinnissa kuin suullisen kielitaidon arvioinnissa ja puheen ymmärrettävyydessä (Andersson-Hsieh ym. 1992; Kuronen & Zetterholm 2017).

Tavoite ymmärrettävästä tai hyvästä ääntämisestä on helpompi saavuttaa, jos käytössä on täsmällisiä ohjeita ja kuvauksia ääntämisestä (vrt. Derwing ym. 1998). Aiemmissa toisen ja vieraan tutkimuksissa ääntämispiirteiden toteutumista on kuvattu akustisten tutkimusten pohjalta (esim. Kuronen 2016). Akustinen tutkimus ei kuitenkaan kerro, miten piirteiden toteutuminen vaikuttaa kuulijan havaintoon ääntämisen onnistumisesta. Ääntämistaitoja on tarkasteltu usein myös erilaisten arvioijaryhmien tekemien asteikkoarvioiden avulla (esim. Anderson-Hsieh ym. 1992; Saito ym. 2016). Asteikkoarviot kertovat ääntämisen onnistumisesta esimerkiksi ymmärrettävyyden tai kohdekielisyysnäkökulmasta, mutta niistä ei ilmene, mitkä piirteet ovat vaikuttaneet arvioon. Tässä tutkimuksessa pureudumme kuulijahavaintoon perustuviin sanallisiin kuvauksiin lausepainosta. Tavoitteenamme on löytää kuvauksia siitä, millaista lausepainoa pidetään onnistuneena tai epäonnistuneena sekä löytää eroja ja yhtäläisyyksiä eri puheaineistojen ja arvioijaryhmien antamien kuvausten välillä. Tutkimuksen tuloksia ääntämisen kuvaamisesta ja sen arvioimisesta voidaan hyödyntää opetuksessa, tutkimuksessa sekä mahdollisesti myös sähköisen arvioinnin kehittämisessä (vrt. DigiTala-hanke 2019–2023, ks. Kautonen & von Zansen 2020).

Yhdistämme tässä tutkimuksessa kahden aiemman L2-ruotsin ääntämisen arviointiin liittyvän tutkimuksen aineistot (Heinonen 2018; Kautonen 2018).

1 Ääntämisellä tarkoitamme sekä äännetason piirteitä että prosodisia piirteitä. Tässä tutkimuksessa määrittelemme prosodian äännetasoa laajemmiksi ääntämispiirteiksi. Näitä ovat esimerkiksi äänneiden ja tavujen kestot, sana- ja lausepainotus, intonaatio ja rytmi.

Puheaineistona on suomenkielisten (i) lukiolaisten ääneen lukema ruotsi ja (ii) aikuisten L2-puhujien vapaasti tuottama ruotsi. Arvioijina toimivat ruotsin ääntämisen asiantuntijat sekä suomen- ja ruotsinkieliset yliopisto-opiskelijat. Keskitymme tarkastelemaan lausepainolle annettuja sanallisia kuvauksia sekä kuvausten ja asteikkoarvion, arvioijaryhmän ja puheaineiston välistä yhteyttä. Valitsimme tähän artikkeliin kuvaukset lausepainosta juuri siksi, että lausepainolla on havaittu olevan tärkeä rooli suullisessa vuorovaikutuksessa. Muut ääntämisspiirteet jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuskysymyksemme ovat:

- 1) Millaisin sanavalinnoin L2-puhujien tuottamaa lausepainoa kuvataan?
- 2) Onko eri numeerisen arvion saaneiden lausepainon kuvausten välillä eroja ja jos on, millaisia?
- 3) Onko eri arvioijaryhmien (L1- ja L2-arvioijien sekä opiskelija- ja asiantuntija-arvioijien) antamien kuvausten välillä eroja ja jos on, millaisia?
- 4) Onko eri puheaineistoille (luettu ja vapaa puhe) annetuissa kuvauksissa eroja ja jos on, millaisia?

Vastaavanlaista systemaattista analyysia lausepainon tai ääntämisen arvioinnin sanallisesta kuvaamisesta ei ole tiedossamme. Tietyn ääntämisspiirteen numeerisen arvion ja sanallisen kuvaamisen systemaattista tarkastelua voidaankin pitää menetelmällisenä avauksena ääntämisen arvioinnin, opetuksen ja tutkimuksen kehittämiseksi.

2 Suomenkielisten ruotsi ja lausepaino

Lausepainolla viitataan ääntämisessä siihen, että puhuja korostaa painotuksen avulla puhunnoksen keskeistä sanaa tai lauseenosaa (vrt. Bruce 2012). Sanapainossa on kyse painon asettamisesta oikealle tavulle sanassa (esim. ruotsissa *psykologi* ('psykologia'), *banan* ('tie') tai *banan* ('banaani'))², kun taas lausepainolla viitataan painon asettamiseen lauseen tai puhunnoksen informatiivisimmalle tai keskeisimmälle sanalle: *Jag ska cykla dit idag*, *Jag ska cykla dit idag* (matkustuspäivä korostuu) tai *Jag ska cykla dit idag* (tekijä korostuu). Käytännössä lausepaino realisoituu eri kielissä eri korrelaatein, ja sen toteutuminen on usein monen ääntämisspiirteen muodostama kokonaisuus. Lausepaino ja sen toteutumiseen liittyvät ääntämisspiirteet limittyvät myös muihin suurempiin ääntämisen kokonaisuuksiin, kuten rytmiin ja sujuvuuteen. Lausepainon tarkastelua muista piirteistä irrallaan voidaan siksi pitää kyseenalaisena, mutta kuulijahavainnossa se on kuitenkin tärkeä yksittäinen ääntämisspiirre (esim. Heinonen 2018; Kautonen 2019). Lausepaino ohjaa kuulijan huomion puhunnoksen tärkeimpään osaan: se nostaa esille viestin välittymisen kan-

2 Painotettu tavu tai sana on merkitty alleviivauksella.

nalta uuden ja olennaisen osan muiden osien ollessa vähemmän painotettuja tai painottomia (Andersson-Hsieh ym. 1992; Bruce 2012). Havainto lausepainosta (prominenssi) syntyy siis painollisen ja painottomien lauseenosien yhteisvaikutelmasta. Tässä tutkimuksessa tarkoitammekin lausepainolla nimenomaan prominenssia, eli puhunnoksen pääpainollisen osan korostumista (tarkemmin ruotsin painoasteista ks. Bruce 2012). Siksi käytämme artikkelissamme lausepainon emmekä esimerkiksi rytmin käsitettä.

Ruotsin kielessä lausepainollisen osan tunnistaa pidemmästä kestosta, intonaatiomuutoksista, voimakkaammasta intensiteetistä sekä konsonanttien ja vokaalien selkeästä artikulaatiosta (Garlén 1988; Leinonen ym. 1990; Elert 2015). Tärkein lausepainon korrelaatti on kesto: painolliset tavut ja sanat tuotetaan kestoaltaan pidempinä kuin painottomat tavut ja sanat (Kjellin 2002; Elert 2015: 129). Tämä pätee erityisesti ruotsinruotsiin, jossa paino toteutuu voimakkaammin, mutta myös suomenruotsissa kesto voi olla pidempi (Leinonen ym. 1990; Heinonen 2019). Painottomammissa osissa painon korrelaattit toteutuvat heikommin: ne ovat paitsi kestoaltaan lyhyempiä myös redusoituneita, intonaatioaltaan tasaisempia ja intensiteetiltään vaimeampia.

Lausepaino toteutuu suomessa samoilla korrelaateilla kuin ruotsissa (intonaatio, intensiteetti, kesto ja selkeämmin äännetyt äänneet), mutta muutokset korrelaateissa ovat huomattavasti pienempiä erityisesti kestoissa ja äännelaaduissa. Lausepaino toteutuu suomessa ikään kuin vaimeammin kuin ruotsissa (Iivonen 2009).³ Ruotsin lausepainon tuottaminen voi näin ollen olla haasteellista suomenkieliselle oppijalle; ei ole ollenkaan harvinaista, että prosodia siirtyy kielenoppijan äidinkielestä kohdekielen ääntämiseen (ks. Hahn 2004; McAllister ym. 2002). Analyysissään suomenkielisten lukiolaisten suullisesta kielitaidosta Hildén (2000: 205) kuvaa suomenkielisten puhujien ruotsin prosodiaa juuri suomen kaltaiseksi. On myös huomattu, että suomenkielisten puhujien haasteet ruotsin lauseprosodiassa voivat vaikuttaa kommunikaation onnistumiseen (Bannert 2004; Heinonen 2018). Heinosen (2019) tutkimuksen mukaan juuri tavukestojen tasainen jakautuminen oli tyypillistä niissä suomenkielisten lukiolaisten puhunnoksissa, jotka ruotsinkieliset arvioijat arvioivat ymmärrettävyydeltään heikommiksi. Helpommin ymmärretyissä puhunnoksissa painolliset tavut olivat taas kestoaltaan pidempiä painottomiin tavuihin verrattuna.

Ääntämisen haasteet eivät johdu välttämättä ainoastaan kohdekielen ja lähtökielen välisistä eroista. Oppijakieltä leimaavat piirteet, jotka johtuvat puheen prosessoinnista. Ennen kuin kielitaito kehittyy edistyneemmälle tasolle, oppijapuhetta kuvaa hitaus (Munro & Derwing 2001: 453). Kieliopin ja sanaston aktivointi vie aikaa, mikä heijastuu prosodiaan – ilmauksen hakeminen ja muotoilu saavat puheen kuulostamaan lyhyttähtiseltä useine painotuksineen ja taukoineen (ks. Kuronen 2019).

3 Lausepaino toteutuu myös suomessa selkeämmin, jos puhuja haluaa korostaa tiettyä lauseenosaa korjatakseen tai korostaakseen jotain (kontrastiivinen / emfaattinen paino) (esim. Iivonen 2009).

Kun oppijalla on haasteita hahmottaa kokonaiskuvaa siitä, mitä hän aikoo sanoa, myös selkeän lausepainon tuottaminen on ymmärrettävästi haastavaa. Prosodiset taidot kehittyvät kuitenkin kielitaidon parantumisen myötä (Kang 2013; Kautonen 2019).

Koska lausepaino on hyvän ääntämisen keskeinen osa, se on tärkeä oppimiskohde formaalissa kielenopetuksessa. Kuvauksia tavoiteltavasta, onnistuneesta lausepainosta ei kuitenkaan löydy opetussuunnitelmista kehittyvän kielitaidon tasojen kuvausasteikosta (OPH 2014, 2019), jota voidaan pitää tärkeimpänä opettajien ja oppilaiden käytössä olevana suuntaviivana ääntämisen tavoitteista. Kuvausasteikon oppimistavoitteet pohjaavat eurooppalaiseen viitekehukseen (Euroopan neuvosto 2001). Merkillepantavaa on, että tavoitekuvaukset perustuvat pitkälti arvioijan subjektiiviseen havaintoon: ääntämisen ymmärrettävyyteen (tasot A1–A2), selkeyteen (taso B2) ja luontevuuteen (taso C1). Täsmällisiä kuvauksia ääntämispiirteistä on vain kuvausasteikon ylemmillä taitotasoilla (tasot B2–C1). Niissä kuvataan sanapainon sijoittumista oikealle tavulle sekä kohdekielelle tyypillisiä intonaatiomalleja ja puhe-rytmisiä. Ääntämisen ja eri ääntämispiirteiden täsmällinen kuvaaminen olisi kuitenkin tärkeää myös muilla tasoilla, jotta oppijat ja arvioijat saisivat selkeää ja yksiselitteistä tietoa siitä, millaisen lausepainon ja ääntämisen hallinnalla tavoitetaso voidaan saavuttaa.

3 Aineistonkeruu ja analyysimenetelmät

Tämän tutkimuksen aineistona on eri arvioijaryhmien antamat numeeriset arviot ja sanalliset kuvaukset lausepainosta suomenkielisten puhujien ruotsissa. Tutkimuksen toteutus voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: (i) arvioiden ja kuvausten keruu arviointitilanteessa, (ii) sanallisten kuvausten kategorisointi ja (iii) kategorioiden analyysi asteikkoarvioitain, arvioijaryhmittäin ja puheaineistoittain. Tässä luvussa esittelemme arvioitavat puheaineistot (alaluku 3.1), arvioijat (alaluku 3.2), arviointitilanteen (alaluku 3.3) sekä lausepainokuvausten analyysin ja kategorisointiperusteet (alaluku 3.4). Lausepainon sanalliset kuvaukset esittelemme alaluvussa 4.1.

Lausepainon numeeriset arviot ja sanalliset kuvaukset tulevat kahdesta aiemasta L2-ruotsin ääntämistä koskevasta tutkimuksesta (Heinonen 2018; Kautonen 2018). Tutkimusten asetelmat olivat toisistaan riippumattomat ja osin erilaiset, mutta molemmissa tutkimuksissa puhujien ääntämistä arvioitiin matriisilla, jonka tutkijat kehittivät yhdessä ääntämisen arviointiin tutkimuksiaan varten (Heinonen & Kautonen 2017, ks. alaluku 3.3). Koska arviointimenetelmä oli tutkimuksissa sama, sanallisten kuvausten yhdistäminen tässä tutkimuksessa on mahdollista. Aiempien tutkimusten tavoitteena ei ollut ääntämispiirteiden sanallisten kuvausten analyysi, vaan niissä keskityttiin tarkastelemaan ääntämispiirteiden asteikkoarvioita ja niiden yhteyttä ymmärrettävyyteen (Heinonen 2018) ja suullisen kielitaidon taitotasoon

(Kautonen 2018). Yhdistämällä aiemmat tutkimusaineistot voimme analysoida kuvausten ja numeerisen arvion yhteyttä tarkemmin sekä vertailla mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä lausepainon kuvauksissa eri puheaineistoissa ja eri arvioijaryhmissä. Käsillä oleva tutkimus antaa siis uutta tietoa lausepainon sanallisista kuvauksista eri yhteyksissä.

3.1 Puheaineistot

Tutkimuksen puhujaryhmä (n=28) koostuu lukiolaisista (n=16, 12 naispuolista ja 4 miespuolista puhujaa) sekä aikuisista L2-puhujista (n=12, 9 naispuolista ja 3 miespuolista puhujaa). Aineistonkeruuaikana lukiolaiset olivat 17–19-vuotiaita ja aikuiset L2-puhujat 27–49-vuotiaita. Kaikki puhujat olivat opiskelleet ruotsia vähintään neljä vuotta. Aikuisten L2-puhujien suullisen kielitaidon taso on määritelty eurooppalaisen viitekehyksen taitotasolle B2–C2 yleisten kielitutkintojen suullista kielitaitoa mittaavassa testissä, kun taas tutkimuksen lukiolaisille asetettu kielitaidon tavoite vastaa eurooppalaisen viitekehyksen taso B1.1 (Euroopan neuvosto 2001). Koska puhujien taitotasoina on eroja, myös heidän tuottamissaan lausepainoissa on olettavasti eroja. Emme kuitenkaan tarkastele lausepainojen kuvauksia taitotasoinnalla, vaan keskitymme kuvausten ja lausepainolle annettujen numeeristen arvioiden välisiin yhteyksiin sekä kuuljaryhmien ja puheaineistojen välisiin eroihin.

Aineistossa on sekä lukupuhuntaa että vapaata puhetta. Lukupuheaineisto koostuu lukiolaisten ääneen lukemasta yhtenäisestä tekstistä (1–2 minuuttia), joka jaettiin lyhyempiin, 3–5 lauseen (10–20 sekunnin) mittaisiin osiin arviointia varten (Heinonen 2017, 2018). Vapaan puheaineiston tuottivat aikuiset L2-puhujat kerrontatehtävässä, jossa annetusta aiheesta puhuttiin kahden minuutin ajan. Arviointitilanteessa käytettiin noin minuutin mittaista näytettä puheasuorituksen keskivaiheilta (Kautonen 2018). Puheaineistojen väliset erot saattavat vaikuttaa tuotetun puheen prosodiaan ja siten myös lausepainolle annettuihin kuvauksiin: fonettisen vaihtelun on huomattu olevan pienempää lukupuhunnassa kuin vapaassa puheessa (Bruce 2012: 205–207).

3.2 Arvioijat

Lukiolaisten lukupuhetta arvioi neljä ruotsin ääntämisen asiantuntijaa (Heinonen 2018). Heistä jokaisella on erittäin hyvät tiedot fonetiikasta ja aiempaa kokemusta ruotsin ääntämisen arvioinnista tai analysoinnista. Asiantuntijat ovat suomenkielisiä. Aikuisten L2-puhujien puhetta arvioivat ruotsin kielen yliopisto-opiskelijat Suomessa (Kautonen 2018), joista 10 on suomenkielistä ja 8 ruotsinkielistä (suomenruotsi) tai kaksikielistä (suomi ja ruotsi). Kaikki opiskelijat olivat saaneet opetusta ruotsin ääntämisestä ja fonetiikasta, ja enemmistö oli opintojensa loppuvaiheessa.

Kaikki arvioijat (asiantuntijat ja opiskelijat) ilmoittivat, että heillä ei ole arviointiin vaikuttavaa heikentynyttä kuuloa.

Koska aiempien tutkimusten (Heinonen 2018, Kautonen 2018) tutkimuskysymykset olivat erilaiset, tutkimuksissa käytettiin erilaisia ja erisuuruisia arvioijaryhmiä. Arvioijaryhmiä (asiantuntija-arvioijat ja opiskelija-arvioijat) yhdistää se, että kaikilla arvioijilla oli vähintään jonkin verran asiantuntemusta ja osaamista ruotsin kielen, ääntämisen ja fonetiikan saralla. Tämä oli tarpeen, jotta arvioita ääntämispiirteistä voitaisiin pitää luotettavina ja tarpeeksi tarkkoina. Aiemman tutkimuksen mukaan asiantuntijat ja ei-asiantuntijat arvioivat kohdekielistä ääntämistä numeerisesti suhteellisen yhtenäisesti, mutta voidaan olettaa, että asiantuntijat ja myös aiheeseen perehtyneet opiskelijat pystyvät kuvaamaan ääntämispiirteitä tarkemmin kuin ei-asiantuntijat (Kennedy & Trofimovich 2008; ks. myös Trofimovich & Isaacs 2012).

Asiantuntemuksen lisäksi arvioijan äidinkielellä ja tottumuksella kuulla vierasta aksenttia on havaittu olevan vaikutusta arvioihin, myös ruotsin kielessä. Joidenkin tutkimusten mukaan kohdekieliset arvioijat arvioivat L2-puhujia ankarammin kuin L2-puhujat arvioivat toisiaan (Kautonen 2018), joidenkin mukaan taas kohdekieliset arvioijat antavat parempia arvioita L2-puhujille kuin L2-puhujat antavat toisilleen (Fayer & Krasinski 1987; Koster & Koet 1993). Onkin arveltu, että äidinkielen lisäksi kuulijan asenteilla voi olla vaikutusta arviointiin: oman äidinkielen puhujille tyypillinen aksentti vieraassa kielessä voi herättää erilaisia asenteita (Tergujeff 2019).

3.3 Arviointitilanne

Molemmat arvioijaryhmät arvioivat puhenäytteitä yhtenäisin ohjein ääntämispiirteiden arviointiin kehitetyn matriisin avulla (ks. Heinonen & Kautonen 2017, kuvio 1). Kummassakin tutkimuksessa arvioitiin seuraavia piirteitä: yksittäiset äänteet, äänneiden kestot, sanapaino, lausepaino, intonaatio/melodia ja puhenopeus. Piirteitä arvioitiin numeerisella asteikolla 1–5 (1= huono/dålig, 5= todella hyvä/utmärkt/mycket bra). Tämän lisäksi arvioijilla oli mahdollisuus tarkentaa vastaustaan avoimin kuvauksin. Arvioijia ohjeistettiin jättämään arviot yksittäisille ääntämispiirteille tyhjäksi, mikäli he antoivat ääntämisen yleisarvioksi arvion 5 eikä yksittäisissä arvioitavissa piirteissä esiintynyt heidän mielestään erityistä huomautettavaa. Analyysissamme olemme tulkinneet, että näissä tapauksissa myös lausepainolle on annettu arvio 5.

78 L2-RUOTSIN LAUSEPAINON SANALLINEN KUVAAMINEN
– MENETELMÄLLISIÄ AVAUKSIA ÄÄNTÄMISEN ARVIOINTIIN

	Piirre	Asteikko					Kuvaus	
Äänne- taso	Vokaalit ja konsonantit	heikko				virheetön		
		1	2	3	4	5		
Sana- taso	Äännekestot	heikko				virheetön		
	Sanapainot	heikko				virheetön		
Lausetaso	Lausepaino	heikko				erinomainen		
	Intonaatio / melodia	heikko				erinomainen		
	Puhenopeus	heikko				sopiva		
		1	2	3	4	5		
		TAI						
		liian hidas			sopiva		liian nopea	
		1	2	3	4	5	6	7

KUVIO 1. Ääntämisen arviointimatriisi (alkuperäinen versio: Heinonen & Kautonen 2017).

Ennen arviointitilannetta arvioijat saivat tarkemmat kirjalliset ohjeet siitä, mitä eri ääntämispiirteillä tarkoitetaan ja miten heidän tulisi arvioida eri piirteitä. Onnistunut lausepaino oli annetussa ohjeistuksessa määritelty luontevaksi, sopivalle paikalle asetetuksi painoksi, eivätkä onnistuneessa lauseessa painotu liian monet sanat. Ohjeistuksessa annettiin myös esimerkkejä L2-puhujien tyypillisistä vaikeuksista eri piirteiden tuottamisessa.

Arvioijat täyttivät arvionsa paperiselle lomakkeelle. Asiantuntijat arvioivat puhenäytteet itsenäisesti ja opiskelijat tutkijan läsnä ollessa. Arvioijilla oli mahdollisuus kuunnella puhenäytteet useampaan kertaan niin halutessaan. Opiskelija-arvioijia ohjeistettiin ajankäytön vuoksi kuuntelemaan näytteet 2–3 kertaa, jotta arviointitilanne ei venyisi liian pitkäksi ja väsyttäväksi. Opiskelijoiden arviointitilanne kesti yhteensä 60 minuuttia. Asiantuntijoiden arviointiin käyttämää aikaa ei kontrolloitu.

3.4 Sanallisten kuvausten analyysi

Keskityimme analyysissämme arvioijien lausepainolle antamiin sanallisiin kuvauksiin ja numeeriseen arvioon. Analyysissa oli seuraavat vaiheet:

- 1) Laskimme lausepainolle annettujen numeeristen arvioiden määrän (n=276).
- 2) Laskimme lausepainolle annettujen sanallisten kuvausten määrän (n=139).⁴
- 3) Mikäli arvioijan antama lausepainon sanallinen kuvaus sisälsi selkeästi erilaisia teemoja, jaoimme kuvauksen kahteen tai useampaan osaan. Esimerkiksi kuvauk-

4 Aineistossa on yksi lausepainokuvaus, jolle arvioija ei ollut antanut numeerista arviota.

nessa erikoiset sanat painottuu ja painoja on paljon arvioija kuvaa kahta eri asiaa, lausepainon paikkaa ja määrää. Muussa tapauksessa luokittelimme kuvaukset vain yhden teeman alle. Erillisten kuvausten yhteenlaskettu määrä on 166. Luokiteltujen kuvausten lukumäärä on annettuja sanallisia kuvauksia suurempi, koska osa kuvauksista oli moniosaisia.

- 4) Yksinkertaistimme ja tiivistimme saatujen kuvausten sisältöjä voidaksemme vertailla niitä ja luoda kategorioita kuvausten pohjalta. Esimerkkejä kategorisoinnista esittelemme taulukossa 1.
- 5) Analysoimme kuvauksia aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä käyttäen, eli luokittelimme kuvaukset eri kategorioihin aineistosta nousseiden teemojen alle eikä kategorisoinnin lähtökohtana ollut esimerkiksi aiemmissä tutkimuksissa käytettyjä luokkia. Kategoriat ovat
 - i) epäonnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset,
 - ii) epäonnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset,
 - iii) onnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset,
 - iv) onnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset ja
 - v) luokittelemattomat kuvaukset.

Kategorioiden i ja iii kuvaukset koskivat piirteitä, jotka ovat akustisesti todennettavissa (vrt. Kautonen 2017, jossa intonaatiohuiput puheessa korreloivat kuulonvaraisesti havaitun painotuksen kanssa): lausepainon määrää, paikkaa ja lausepainon korrelaattien toteutumista. Yleisiin kuvauksiin (kategoriat ii ja iv) luokittelimme arvioijan subjektiiviset kokemukset ääntämisestä, kuten kuvaukset epäluonteesta, huonosta tai hyvästä painotuksesta. Katteoria v kattaa kuvaukset, joita ei voitu luokitella mihinkään relevanttiin kategoriaan esimerkiksi käsitteiden sekoittumisen takia (esim. sanapaino lausepainon sijaan).

- 6) Laskimme eri kategorioihin kuuluvien lausepainokuvausten määrän sekä suhteellisen osuuden koko aineistossa, ja vertasimme eri kuvausten suhteellisia osuuksia arvioittain, arvioijaryhmittäin ja puheaineistoittain.

TAULUKKO 1. Esimerkkejä arvioijien antamien sanallisten kuvausten kategorisoinnista.

Arvioijan kuvaus lausepainosta (arvioijan antama numeerinen arvio lausepainolle sulkeissa)	Tiivistelmä kuvauksen sisällöstä (alakategoria)	Lausepainokuvausten kategoria (yläkatteoria)
<i>painot toteutuvat vaimeasti mutta melko luonnollisissa kohdissa (4)</i>	Korrelaatin vaimea toteutuminen	Täsmennetty kuvaus epäonnistuneesta lausepainosta (katteoria i)
	Lausepainon onnistunut paikka	Täsmennetty kuvaus onnistuneesta lausepainosta (katteoria iii)
<i>något som stör (4)</i>	Kummallinen/häiritsevä lausepaineo	Yleinen kuvaus epäonnistuneesta lausepainosta (katteoria ii)

80 L2-RUOTSIN LAUSEPAINON SANALLINEN KUVAAMINEN
– MENETELMÄLLISIÄ AVAUKSIA ÄÄNTÄMISEN ARVIOINTIIN

<i>suht ok, mutta ei ihan täysin luonteva (4)</i>	Onnistunut/hyvä lausepaino	Yleinen kuvaus onnistuneesta lausepainosta (kategoria iv)
	Epäluonteva lausepaino	Yleinen kuvaus epäonnistuneesta lausepainosta (kategoria ii)
<i>ex. Ensamma=ennsamma (2)</i>	Väärinymmärrys tai esimerkki, jota ei voitu kohdentaa tiettyyn kategoriaan	Luokittelematon kuvaus (kategoria v)

4 Lausepainon sanalliset kuvaukset

Tässä luvussa esittelemme lausepainon sanallisia kuvauksia (alaluku 4.1) ja vertailemme kuvausten prosentuaalisia osuuksia eri asteikkoarvioiden kohdalla (alaluku 4.2) löytääksemme suuntaviivoja lausepainon arviointiperusteiden asettamiselle. Tämän lisäksi vertailemme lausepainokuvausten osuuksia eri arvioijaryhmien (alaluku 4.3) ja puheaineistojen välillä (alaluku 4.4), ja tarkastelemme aineistonkeruun ja arvioinnin kannalta relevantteja näkökulmia.

4.1 Millaisilla sanavalinnoilla lausepainoa kuvataan?

Arvioijien antamista lausepainokuvauksista muodostui viisi kategoriaa: i) epäonnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset, ii) epäonnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset, iii) onnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset, iv) onnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset ja v) luokittelemattomat kuvaukset (taulukko 2). Tyypillisimpiä lausepainon kuvauksia olivat virhekategorioiden liittyvät kuvaukset (kategoriat i ja ii), jotka muodostavat 80 % kaikista aineiston lausepainoon liittyvistä kuvauksista. Onnistuneen lausepainon kuvauksia oli yhteensä 13 % kaikista lausepainon kuvauksista. Luokittelemattomia kuvauksia (kategoria v) oli 7 % aineiston kuvauksista.

TAULUKKO 2. Lausepainon kuvausten (n=166) jakautuminen kategorioittain. Kuvausten lukumäärä on annettu sulkeissa.

Kategoria i: Epäonnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset (n=100)	Kategoria ii: Epäonnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset (n=32)	Kategoria iii: Onnistuneen lausepainon täsmennetyt kuvaukset (n=5)	Kategoria iv: Onnistuneen lausepainon yleiset kuvaukset (n=17)	Kategoria v: Luokittelemattomat kuvaukset (n=12)
- ei lausepainoa (n=26) - liikaa lausepainoa (n=46, joista 13:ssa hakkaava lausepaino) - epäluonteva paikka (n=16) - lausepainon korrelaatiit tuotettu väärin (n=12, joista ylipainotusta n=5 ja alipainotusta n=7)	- häiritsevää / kummallinen (n=10) - huono painotus (n=6) - epäluonteva / epäsujuva (n=16)	- lausepainon paikka (n=5)	- onnistuu ajoittain (n=3) - pitkälti oikein (n=1) - luonnollinen / sujuva (n=1) - onnistunut/hyvä lausepaino (n=12)	- arvioijan mukaan vaikea kommentoida (n=3) - tautot vaikuttavat lausepainoon (n=2) - väärinymmärrys tai esimerkki, jota ei voitu kohdentaa tiettyyn kategoriaan (n=7)

Täsmennettyjä epäonnistuneen lausepainon kuvauksia (kategoria i) oli aineistossa eniten, 60 % (taulukko 2). Täsmennetyt epäonnistumisen kuvaukset (kategoria i) koskivat lausepainon puuttumista (esim. *finns ingen tydlig satsbetoning, ei oikein painota mitään*), niiden määrää (esim. *för många ord får betoning*), paikkaa (esim. *vähän väärissä kohdissa*) ja lausepainon korrelaattien riittävää toteutumista (esim. *vaimea lausepaino*). Kuulija saattaa tosin tulkita myös hakkaavan tai liian usein esiintyvän lausepainon puuttuvaksi tai monotoniseksi lausepainoksi: jos lauseessa esiintyy liian monta painotusta, kuulijan voi olla vaikeaa tunnistaa puheesta selkeä lausepaino, ja hän tulkitsee sen siksi puuttuvaksi.

Täsmennettyjen kuvausten lisäksi arvioijat kuvasivat epäonnistunutta lausepainoa yleisin kuvauksin (kategoria ii). Yleiset epäonnistumisen kuvaukset kattoivat 19 % aineistosta (taulukko 2). Yleiset kuvaukset liittyivät arvioijan subjektiiviseen kokemukseen, kuten *omituinen, (-) vähän epäluonnollisen kuuloista tai nånting låter konstigt*. Kyseiset kuvaukset kertovat siitä, että arvioijan on ollut vaikea kohdentaa havaintoaan yhteen tiettyyn piirteeseen. Tämä voi johtua siitä, että lausepainolla on monta foneettista korrelaattia, ja niiden limittyessä kuulijahavainnon avaaminen ja kuvaaminen täsmällisemmin voi olla vaikeaa jopa ohjatusti.

Myös onnistunutta lausepainoa kuvattiin sekä täsmennetyin että yleisin kuvauksin (kategoriat iii ja iv). Onnistuneen lausepainon kuvausten määrä oli vähäinen, mutta ei yllättävä: prosodiset piirteet jäivät helposti huomaamatta, jos ne eivät poikkea normaalista (Kjellin 2002: 100). Aineiston täsmennetyt onnistumisen kuvaukset koskivat lausepainon luontevaa sijoittamista, kuten kuvauksissa *lausepaino- ja sopivilla sanoilla ja melko luonnollisissa kohdissa*. Yleisissä kuvauksissa lausepainon onnistumisesta mainittiin esimerkiksi lausepainon luontevuus tai sen onnistuminen ajoittain tai osittain, kuten kuvauksissa *nästan som det ska ja ganska naturlig*.

Edellä mainittujen kategorioiden lisäksi aineistossa oli kuvauksia, jotka eivät liittyneet lausepainon toteutumiseen. Luokittelemattomien kuvausten (kategoria v) mukaan lausepainoa oli vaikea kommentoida (*svårt att kommentera*), puhetta oli vaikea analysoida (*pga dålig grammatik var det inte lätt att analysera*) tai tauot olivat vaikuttaneet lausepainon havaintoon (*det fanns pauser så ibland svårt att säga om satsbetoning var okej*). Osan tällaisista kuvauksista muodostivat arvioijan väärinymmärrykset, kuten sanapainon kuvaaminen lausepainon sijaan (*deBATT*), mikä kertoo prosodian arvioinnin haastavuudesta sekä käsitteiden limittymisestä tai sekoittumisesta.

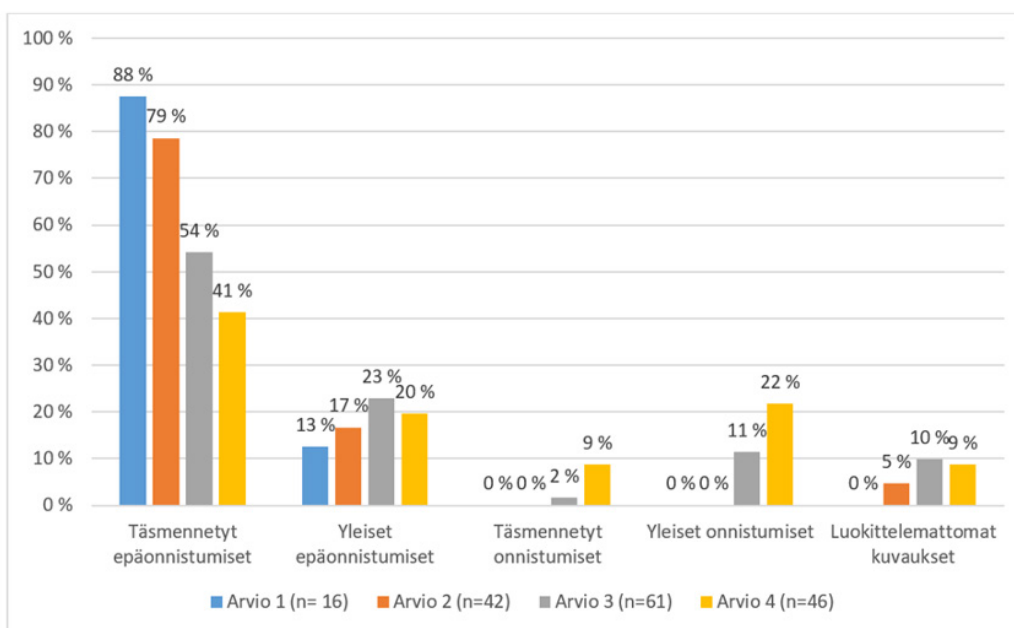
Yhteenvedona voimme todeta, että kuvauksissa nousivat esiin ne piirteet, joita ohjeistuksessa tuotiin lausepainon osalta esille (ks. alaluku 3.3), mutta arvioijat antoivat myös muita yleisiä kuvauksia lausepainon onnistumisesta tai epäonnistumisesta. Täsmennetyt kuvaukset ovat helpommin todennettavissa ja ymmärrettävissä kuin yleiset, arvioijan subjektiiviseen havaintoon liittyvät kuvaukset. Koska eksplisiittiset, täsmälliset ohjeet ääntämisestä tehostavat ääntämisen oppimista (Derwing ym. 1998), voimme pitää juuri täsmennettyjä kuvauksia ensisijaisina ääntämisen opetuksessa ja arvioinnissa niin epäonnistuneen kuin onnistuneen lausepainon kohdalla, jotta oppimistavoitteet kirkastuisivat ja palaute olisi rakentavaa.

4.2 Eri numeerisen arvion saaneiden lausepainojen kuvaus

Lausepainon sanallisten kuvausten lisäksi arvioijat arvioivat lausepainon onnistumista asteikkoarvioilla 1–5. Koska arvioijat eivät olleet kuvanneet sanallisesti arvion 5 saaneita lausepainoja, analysoimme vain arvion 1–4 saaneiden lausepainokuvausten yhteyttä numeeriseen arvioon.

Kuviossa 2 esittelemme eri lausepainokategorioiden suhteelliset osuudet asteikkoarvioittain. Kaikkia lausepainoarvioita kuvattiin eniten täsmennettyjen epäonnistumisten kautta (kategoria i, 41–88 % kuvauksista). Täsmennettyjen onnistumisten kuvauksia (kategoria iii) oli kaikkien arvioiden kohdalla vähiten (0–9 %). Täsmennettyjä epäonnistumisia kuvattiin eniten numeerisen arvion 1–2 saaneissa

lausepainoissa (79–88 % kuvauksista), kun taas yleisiä kuvauksia sekä onnistuneesta että epäonnistuneesta lausepainosta (kategoriat ii ja iv) oli alempiin arvioihin verrattuna suhteessa enemmän arvion 3–4 saaneissa lausepainoissa (2–22 %), erityisesti arvion 4 kohdalla (kuvio 2).

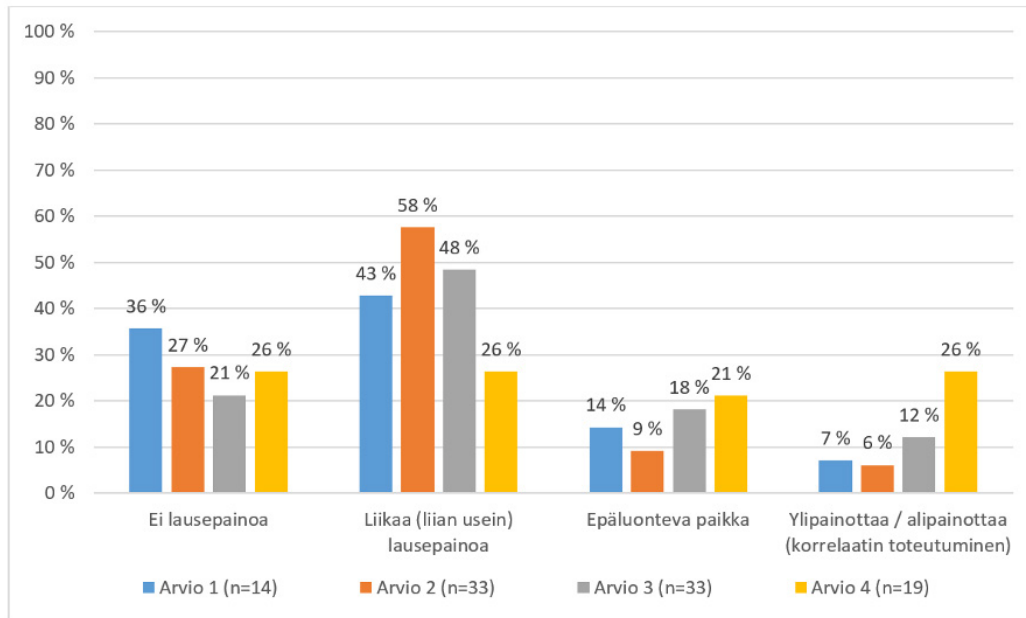

KUVIO 2. Eri kategorioiden (i-v) prosentuaaliset osuudet eri numeeristen arvioiden kohdalla (n=165).

Kuviossa 3 tarkastelemme epäonnistuneen lausepainon täsmennettyjä kuvauksia eri numeeristen arvioiden kohdalla (kategoria i). Kuten kuviosta ilmenee, kuvaukset lausepainon liiallisesta määrästä olivat jokaisen numeerisen arvion kohdalla yleisimpiä. Painotettuja sanoja kerrottiin olevan liikaa, ja puhetta kuvattiin hakkaavaksi: *så hackigt att man inte hör satserna så tydligt*. Eniten lausepainoja kuvattiin olevan liikaa heikoimmin arvioitujen lausepainojen kohdalla (43 % arvion 1 ja 58 % arvion 2 saamista täsmennetyistä epäonnistuneen lausepainon kuvauksista). Enemmän kuin muita numeerisia arvioita arvion 1 saanutta lausepainoa kuvattiin puuttuvaksi (36 % arvion saamista täsmennetyistä epäonnistuneen lausepainon kuvauksista). Lausepainon liiallinen määrä toistui arvion 2 saaneissa kuvauksissa useammin kuin arvion 1 saaneissa kuvauksissa.

Arvion 3 saaneiden lausepainojen kuvauksissa toistui niin ikään kuvaukset liian monesta painotetusta sanasta (48 % kaikista arvion 3 saaneista täsmennetyt

epäonnistuneen lausepainon kuvauksista). Arvion 3 saaneille lausepainoille annettiin kuitenkin enemmän yleisiä kuvauksia epäonnistumisesta kuin muille arvioille (23 %), ja arvio 3 on lisäksi alin arvio, jota kuvattiin myös onnistumisten kautta (kategoriat iii ja iv, ks. kuvio 2). Voimmekin arvella, että tietyn puutteen, onnistumisen tai korrelaatin tunnistaminen voi olla vaikeaa ylemmillä tasoilla: Lausepaino ei ole heikosti onnistunutta, mutta ei aivan virheetöntäkään. Tästä kertovat yleiset, täsmentämättömät kuvaukset kuten *omituinen* tai *ok*. Arviota 4 kuvattiin muita arvioita useammin täsmennettyjen onnistumisten kautta (ks. kuvio 2). Täsmennettyjä epäonnistumisia tarkastellessa huomasimme myös, että kuvaukset lausepainon korrelaatin liian voimakkaasta tai vaimeasta toteutumisesta olivat suhteellisesti yleisimpiä arvion 4 kohdalla (26 % täsmennettyjen epäonnistumisten kuvauksista, ks. kuvio 3).

KUVIO 3. Täsmennettyjen epäonnistuneen lausepainon kuvausten (kategoria i) prosentuaaliset osuudet eri numeeristen arvioiden kohdalla (n=99).

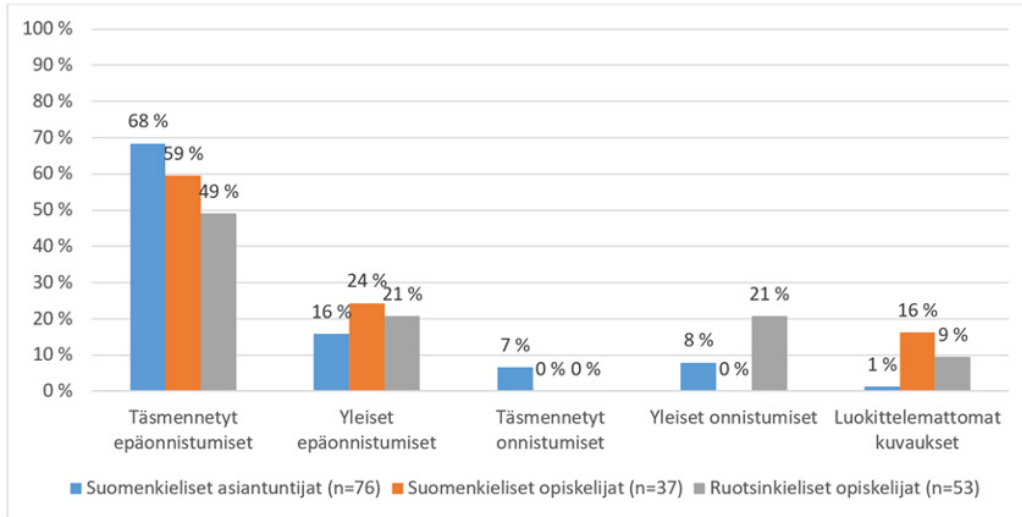
Yhteenvedona voimme todeta, että tietyt epäonnistumisen kuvaukset vaikuttavat analyysimme perusteella olevan jossain määrin tyypillisempiä tietyille numeerisille arvioille. Arvion 1 saanutta lausepainoa kuvattiin muita arvioita useammin puuttuvaksi ja arvion 2 saanutta lausepainoa liian taajaan toistuvaksi. Arviota 3 kuvattiin eniten yleisten epäonnistumisten kautta. Arvion 4 saanutta lausepainoa kuvattiin muita arvioita enemmän vaimeaksi tai liian voimakkaaksi. Lisäksi heikoimmiksi ar-

vioiduissa (1–2) lausepainoissa epäonnistumista kuvattiin täsmällisesti, kun taas yleisten kuvausten määrä kasvoi numeerisen arvion noustessa. Voimme tulkita, että heikosti onnistuneesta lausepainosta puutteiden määrittäminen on helpompaa. Kun lausepainon toteuttaminen onnistuu paremmin, virheen määrittely on haastavampaa, mutta kuulija havaitsee lausepainossa silti jonkinlaista poikkeavuutta. Tutkimuksemme tavoitteena oli suuntaviivojen löytäminen ääntämisen arvioinnin, opetuksen tavoitteen asettelun ja rakentavan palautteen antamisen kehittämiseksi, ja näemme nämä tulokset avuksena suuntaviivojen luomiselle.

4.3 Lausepainon kuvaus eri arvioijaryhmissä

Asiantuntija-arvioijat kuvasivat lausepainoa suhteessa useammin ja moniosaisemmin kuin opiskelija-arvioijat. Asiantuntija-arvioijat antoivat keskimäärin 1,2 kuvausta yhtä antamaansa lausepainoarviota kohden, kun taas vastaava suhdeluku opiskelija-arvioijoilla on 0,4. Ruotsinkieliset opiskelijat kuvasivat lausepainoa useammin sanallisesti (0,6 kuvausta yhtä arviota kohden) kuin suomenkieliset opiskelijat (0,3 kuvausta arviota kohden). Käytännössä ero tarkoittaa sitä, että suomenkieliset opiskelijat kuvasivat sanallisesti vain kolmasosaa puhujien lausepainoista, kun taas asiantuntijat antoivat jokaiselle arvioimalleen lausepainolle vähintään yhden sanallisen kuvauksen.

Yhteismäärän lisäksi kuvausten sisällöissä oli eroja asiantuntija-arvioijien ja opiskelija-arvioijien välillä, kuten kuviossa 4 havainnollistamme. Asiantuntijat antoivat opiskelija-arvioijiin verrattuna enemmän akustisesti todennettavissa olevia, täsmennettyjä kuvauksia sekä onnistuneesta (asiantuntijat 7 %, opiskelija-arvioijat 0 %) että epäonnistuneesta lausepainosta (asiantuntijat 68 %, suomenkieliset opiskelija-arvioijat 59 %, ruotsinkieliset opiskelija-arvioijat 49 %). Opiskelija-arvioijien kuvaukset olivat asiantuntija-arvioijien kuvauksia useammin yleisellä tasolla (sekä onnistuneen että epäonnistuneen lausepainon kuvaukset), mikä kielii siitä, että asiantuntijoilla on parempi kyky täsmentää ja kuvata havaintoaan lausepainosta. Opiskelijoiden kuvauksissa oli lisäksi enemmän (suomenkieliset opiskelija-arvioijat 16 %, ruotsinkieliset opiskelija-arvioijat 9 %) luokittelemattomia kuvauksia kuin asiantuntijoilla (1 %). Täsmennettyjä onnistumisia kuvasivat vain asiantuntija-arvioijat, mutta yleisiä kuvauksia lausepainon onnistumisesta löytyi myös ruotsinkielisten opiskelijoiden arvioista. Suomenkieliset opiskelija-arvioijat eivät kuvanneet onnistumisia lainkaan. Onnistuneen lausepainon kuvauksissa kyseessä ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan kyse ryhmäkohtaisista eroista, sillä kuvaukset ovat pääasiassa tietyiltä arvioijilta, eli onnistumisiin keskittyminen vaikuttaisi olevan enemmän yksilöllinen piirre.

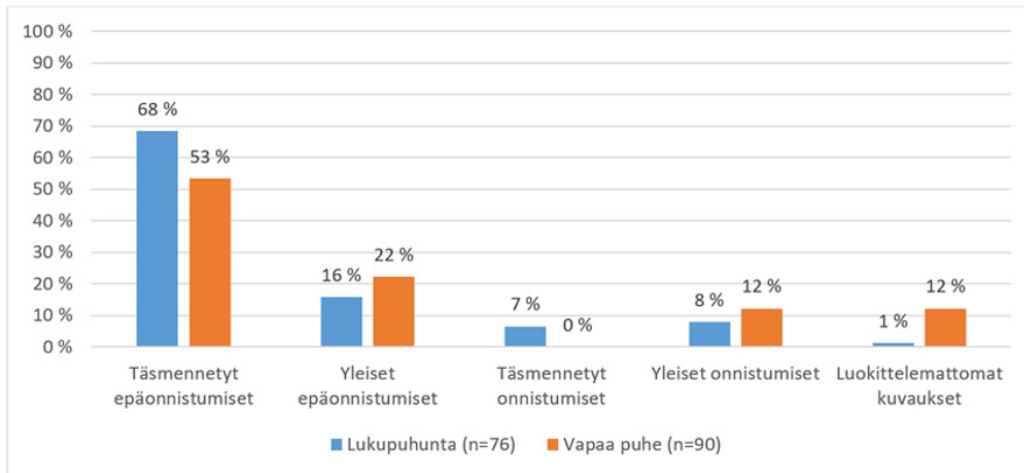

KUVIO 4. Kategorioiden prosentuaaliset osuudet arvioijaryhmittäin (n=166).

Tulokset viittaavat siihen, että asiantuntija-arvioijat kuvaavat lausepainoa täsmällisemmin, monipuolisemmin ja useammin kuin opiskelija-arvioijat. Lisäksi syntyperäiset opiskelija-arvioijat antoivat lausepainosta kuvauksia useammin kuin opiskelija-arvioijat, jotka itsekin ovat L2-puhujia. Mahdolliset erot arvioijaryhmien välillä on tärkeä huomioida valittaessa arvioijia puheen tai ääntämisen arviointiin.

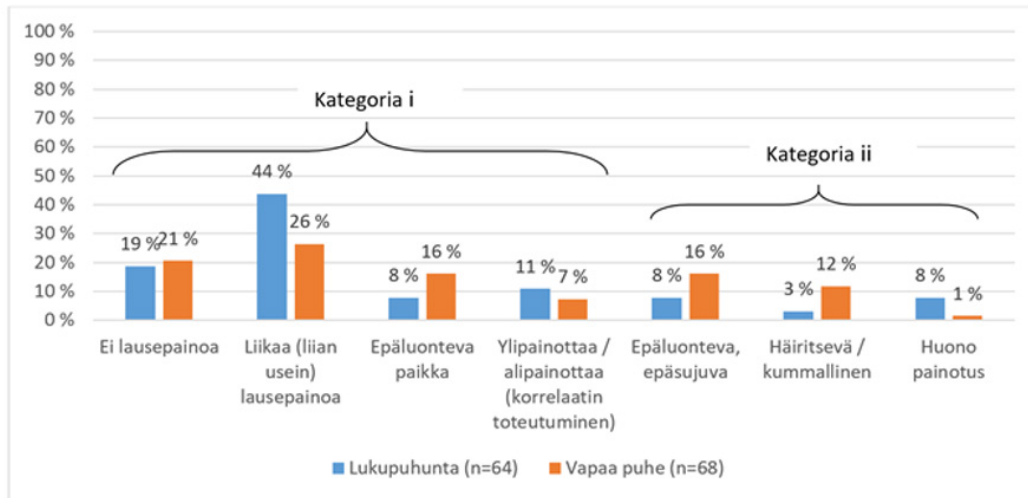
4.4 Lausepainon kuvaus eri puheaineistoissa

Lausepainoa kuvattiin lukupuhunnassa ja vapaassa puheessa samansuuntaisesti täsmennetyillä ja yleisillä epäonnistumisilla ja onnistumisilla: kuten kuviosta 5 käy ilmi, molemmille aineistoille annettiin eniten täsmennettyjä epäonnistumisten ja vähiten täsmennettyjen onnistumisen kuvauksia. Vapaan puheen kuvauksissa toistui lukupuhuntaa enemmän yleisten epäonnistumisten kuvaukset (22 %, lukupuhunta 16 %). Lukupuhunnalle annettiin vuorostaan enemmän täsmennettyjä kuvauksia sekä onnistumisista (7 %) että epäonnistumista (68 %) kuin vapaalle puheelle (0 % täsmennettyjä onnistumisia, 53 % täsmennettyjä epäonnistumisia).

KUVIO 5. Kategorioiden prosentuaaliset osuudet lukupuhunnassa ja vapaassa puheessa (n=166).

Puheaineistojen väliset selkeimmät erot liittyivät epäonnistumisten kuvauksiin, joita havainnollistamme tarkemmin kuviossa 6. Lukupuhunnan saamisissa kuvauksissa esiintyi huomattavasti enemmän kuvauksia liian usein toistuvasta lausepainosta (44 %) kuin vapaassa puheessa (26 %), kun taas vapaan puheen kuvauksissa toistuivat suhteessa enemmän kuvaukset lausepainon epäluonteesta paikasta (vapaa puhe 16 %, lukupuhunta 8 %). Lausepainon sijoittaminen sopivalle tai luontevalle sanalle voi olla haastavampaa vapaassa puheessa, kun ilmaisua rakennetaan samaan aikaan kuin tuotetaan. Luettu puhe saatetaan tuottaa mekaanisemmin sana kerrallaan. Lisäksi epäonnistunutta lausepainoa kuvattiin useammin epäluonteavaksi vapaassa puheessa (16 %) kuin lukupuhunnassa (8 %). Tietyn vaihtelun voikin olettaa kuuluvan vapaan puheen luonteeseen, eikä siitä ole ehkä niin helppoa löytää selkeitä virheitä kuin lukupuhunnasta, jossa esimerkiksi lausepainon paikan voi määrittää valmiin sisällön perusteella.

KUVIO 6. Epäonnistuneen lausepainon kuvaukset (kategoriat i ja ii) ja niiden osuudet lukupuhunnassa ja vapaassa puheessa (n=132).

Aineistokohtaiset erot kuvauksissa kannattaa huomioida, kun arviointiin ja tutkimukseen valitaan puheaineistoa. Erot eri materiaalien kuvauksissa kannattaa huomioida myös opetuksessa ja palautteenannossa; opettajan ja opiskelijan on hyvä tietää, minkälaiset epäonnistumiset ovat tyypillisiä tietylle puheaineistolle. Lisäksi on huomionarvioista, että niin lukupuhunnassa kuin vapaassa puhunnassa lausepainollisia sanoja kuvattiin olevan usein liikaa (kuvio 6). L2-puhujaa on siis ohjattava selkeään ja luontevaan lausepainoon – puheaineistoon katsomatta.

Lopuksi voimme todeta, että vapaa puheen kuvauksissa esiintyi enemmän luokittelemattomia kuvauksia kuin lukupuhunnassa (vapaa puhe 12 %, lukupuhunta 1 %) (kuvio 5). Tämä voi johtua siitä, että lukupuhunnassa lausepainon ja eri ääntämispiirteiden ennakointi ja sen myötä myös piirteiden kuvaaminen ja arviointi voi olla helpompaa kuin vapaassa puheessa, jossa virheellisten ja onnistuneiden kohtien tunnistaminen ja kuvaaminen voi tuottaa enemmän haasteita. Toisaalta syynä voi olla myös arvioijaryhmien väliset erot (ks. alaluku 4.2). Onkin tärkeää huomioida, ettemme tutkimusaineiston moninaisuudesta johtuen voi tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä siitä, johtuvatko erot kuvauksissa arvioijaryhmistä vai eri puheaineistoista. Lausepainoa on kuitenkin arvioitu menetelmällisesti yhdenmukaisesti, ja synteesi tuloksista tuo hyödyllisiä näkökulmia eri arvioijaryhmien ja puheaineistojen mahdollisista eroavaisuuksista lausepainon ja ääntämisen arvioinnin tueksi.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Prosodiaa voidaan pitää kommunikaation kannalta keskeisenä piirteenä, ja erityisesti lausepaino on osoittautunut tärkeäksi ruotsia vieraana kielenä puhuttaessa (esim. Bannert 2004; Heinonen 2018). Täsmälliset ohjeet ja kuvaukset prosodian onnistumisesta ovat sen opettamisen, omaksumisen ja arvioinnin kannalta hyödyllisiä (vrt. Derwing ym. 1998). Tutkimuksemme tavoitteena on ollut löytää ääntämisen opetuksen ja arvioinnin tueksi suuntaviivoja lausepainon ja ääntämisen kuvaamiseen. Olemme tutkineet (i) millaisilla sanavalinnoilla lausepainoa kuvataan, (ii) millaisia eroja eri numeeristen arvioiden saamien lausepainojen välillä on sekä miten (iii) eri arvioijaryhmien antamat ja (iv) eri puheaineistojen saamat lausepainokuvaukset eroavat toisistaan.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen tutkimuksemme vastaa, että suomenkielisten puhujien L2-ruotsin lausepainoa kuvataan täsmennettyjen ja yleisten epäonnistumisten ja onnistumisten kautta. Useimmin kuvataan epäonnistumisia, kuten täsmennetyksi määrän, paikan ja korrelaattien avulla tai yleisesti epäluontevana, huonona tai kummallisena. Myös onnistumisia kohdennetaan täsmällisesti paikan mukaan tai yleisemmin luontevuuden kautta. Opetuksen kannalta täsmennettyjä kuvauksia voidaan pitää yleisiä kuvauksia hyödyllisempinä, koska ne antavat konkreettista tietoa lausepainon tuottamisesta ja ne ovat myös akustisesti todennettavissa. Yleististä lausepainon kuvauksista ei muodostu selkeää oppimistavoitetta, eivätkä ne auta opiskelijaa kehittämään toisen ja vieraan kielen taitojaan.

Toinen tutkimuskysymyksemme koski lausepainon kuvausten ja numeerisen arvion välistä yhteyttä. Eri numeeristen arvioiden saamien kuvausten välillä on selkeä ero täsmennetyissä ja yleisissä arvioissa: heikommaksi koetun lausepainon (arvio 1–2) epäonnistumisia kuvataan täsmällisemmin kuin paremman arvion (3–4) saaneita. Heikoimmiksi arvioiduissa lausepainoissa virheet tai puutteet vaikuttavat siis olevan selkeämmin havaittavissa. Taitavampien puhujien lausepainon täsmällinen kuvaaminen vaikuttaa olevan haastavampaa, koska virheet eivät ole enää niin selkeitä, mutta piirteessä voidaan silti huomata jotain poikkeavaa. Arvioiden 3 ja 4 kohdalla arvioijat kuvaavat puutteiden lisäksi onnistumisia täsmennetyin ja yleisin kuvauksin, mikä kertoo ääntämistaitojen kehityksestä (vrt. Kang 2013).

Lausepainon puuttuminen tai liiallinen esiintyminen on tyypillisintä heikoimpien arvioiden saaneiden lausepainojen kohdalla, kun taas lausepainon korrelaattien liian voimakas toteutuminen tai painon epäluonteva paikka kuvataan enimmäkseen korkeimman arvion virheeksi. Näiden tulosten valossa vaikuttaa siltä, ettei liioiteltua tai vaimeaa lausepainoa tai lausepainon paikan epäluontevuutta koeta niin vakavaksi virheeksi kuin liiallista lausepainoa tai sen puuttumista. Myös Kangin (2013, ks. myös Kautonen 2017) tutkimuksessa saatiin samankaltaisia tuloksia siitä, että painotettujen sanojen määrä puhunnoksissa vähenee puhujan taitotason noustessa.

Nämä tutkimustulokset ovat hyödyllinen avaus ääntämisen arvioinnin kehittämisen, opetuksen tavoitteiden asettamisen ja rakentavan palautteenannon kannalta, kun tiedetään, minkälaista lausepainoa pidetään onnistuneena tai epäonnistuneena. Monet opettajat ja tutkijat kokevat ääntämisen opettamisen ja arvioinnin hankalaksi, ja arvioinnin kannalta uusi ja ymmärrettävä tieto tulee tarpeeseen. Täsmälliset kuvaukset ääntämispiirteistä tuovat tärkeää tietoa myös sähköisen arvioinnin kehittämiseen ja automaattisen palautteen antamiseen, jossa suullista kielitaitoa arvioidaan automaattista puheentunnistusta hyödyntäen (vrt. DigiTalahanke, ks. Kautonen & von Zansen 2020). Korostamme kuitenkin, että tutkimuksemme on avaus, ja jotta ääntämisenarvioinnin suuntaviivoille voidaan antaa varmempi tutkimuspohjainen perusta, tarvitaan lisää vastaavia tutkimuksia.

Kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla selvitimme eri arvioijaryhmien välisiä eroja lausepainon kuvauksissa. Asiantuntija-arvioijat kuvaavat – kenties odotetusti – puutteita ja onnistumisia lausepainossa useammin ja täsmällisemmin kuin opiskelija-arvioijat, vaikka kummallakin arvioijaryhmällä oli arviointitehtävässä tarvittavaa asiantuntemusta. Aiemmissä tutkimuksissa on päädytty asiantuntija-arvioijiin juuri siitä syystä, että heidän oletetaan pystyvän arvioimaan kielellisiä piirteitä täsmällisemmin kuin muut arvioijaryhmät (esim. Trofimovich & Isaacs 2012). Tutkimuksemme osoittaa olettamuksen olevan kohdallaan.

Eri äidinkielisten ruotsinopiskelijoiden antamien kuvausten vertailu osoitti, että ruotsinkieliset arvioijat kuvailevat lausepainoa useammin kuin suomenkieliset arvioijat. Tämän lisäksi ruotsinkielisten opiskelijoiden arvioissa on positiivisia huomioita piirteiden onnistumisesta pelkkien puutteiden sijaan, kun taas epäonnistumiset ovat ainoana kategoriana suomenkielisten opiskelijoiden kuvauksissa. Sama on huomattu joissakin aiemmissä tutkimuksissa: syntyperäiset puhujat arvioivat L2-puhujien puhetta paremmilla arvioilla kuin saman lähtökielen L2-puhujat (Fayer & Krasinski 1987; Koster & Koet 1993). Tutkimuksemme ruotsinkieliset arvioijat antoivat kuitenkin alhaisempia numeerisia arvioita puhujien ääntämistaidoista kuin suomenkieliset arvioijat (Kautonen 2018), mikä osoittaa, että arvioijan äidinkielen vaikutus ei aina ole yksiselitteistä (vrt. Tergujeff 2019).

Neljännän tutkimuskysymyksen kohdalla tarkastelimme eroja eri puheaineistojen saamissa lausepainokuvauksissa. Selkein ero puhemateriaalien välillä liittyy kuvauksiin lausepainon epäonnistumisesta. Lukupuhunnalle annetuissa kuvauksissa kommentoidaan useammin lausepainon liian taajaa toistumista, kun taas vapaan puhunnan epäonnistumiset liittyvät useammin lausepainon sijoittumiseen. Vapaata puhetta luonnehditaan myös lukupuhuntaa useammin yleisillä kuvauksilla, kuten *kummallinen* tai *epäluonteva*. Liian usein toistuvat lausepainot voidaan tulkita herkemmin poikkeaviksi lukupuhunnassa, joka oletetaan tasaisemmaksi kuin vapaa puhe. Vapaalle puheelle ominaisen prosodisen vaihtelun vuoksi ääntämispiirteiden täsmällinen kuvaaminen voi olla kuulijoille taas haastavampaa juuri vapaassa puheessa. Havaintomme on yhteydessä Bruceen (2012: 205–207) havaintoon siitä, että

syntyperäistenkin puhujien vapaassa puheessa on enemmän prosodista vaihtelua kuin lukupuhunnassa. Lausepainon toteutuminen vaikuttaa siis olevan erilaista eri puhemateriaalin kohdalla, mikä voi vaikuttaa materiaalin valintaan opetuksessa, arvioinnissa ja tutkimuksessa. Myös lausepainon onnistumisesta annettavassa palautteessa olisi hyvä ottaa huomioon materiaalista johtuvat prosodiset ominaisuudet. Vaikka haasteet lausepainon kanssa ovat pääosin samankaltaisia eri puheaineistoissa, tulostemme mukaan painojen liian suuri määrä on yleisempää ääneen luetussa puheessa kuin vapaassa puheessa. Vapaassa puheessa esiintyy taas enemmän haasteita painon sijoittamisen kanssa kuin luetussa puheessa. (vrt. Hahn 2004).

Vaikka lausepainoa kuvataankin tutkimuksessamme pääosin epäonnistumisten kautta, opetuksessa ja arvioinnissa olisi hyvä kiinnittää huomiota myös täsmällisiin onnistumisten kuvauksiin, jotta ääntämisestä asetetut tavoitteet kirjastuisivat ja annettu palaute ääntämisestä olisi korjaavan lisäksi rakentavaa. Ääntämisen kommentointia ja palautteenantamista on pidetty välteltävänä asiana kieltenopetuksessa, koska sillä on pelätty olevan negatiivisia vaikutuksia oppijoiden halukkuuteen puhua opittavaa kieltä (Moilanen, tulossa). Erityisesti suomenkieliset opiskelijat vaikuttivat olevan arvioijista kaikkein virhekeskeisimpiä, mutta opetuksessa tästä olisi hyvä päästä eroon ja antaa myös onnistumisten (täsmälliselle) huomioimiselle sijaa.

Tutkimus avaa keskustelun myös yleisten kuvausten merkityksestä ja osuudesta lausepainon sekä muiden ääntämispiirteiden kuvaamisessa. Prosodisia piirteitä saatetaan pitää haastavana oppimiskohteena (Kuronen 2019), mutta on tutkimusviitteitä siitä, että täsmällisten ohjeiden avulla niiden omaksuminen on mahdollista (Derwing ym. 1998; Kuronen & Tergujeff 2018). Peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmissa esiintyy yleisiä kuvauksia esimerkiksi ääntämisen selkeydestä ja luontevuudesta (OPH 2014, 2019). Jotta opettajat ja opiskelijat saisivat selkeämpiä oppimistavoitteita, piirteiden täsmentämistä on hyvä harkita. Sen vuoksi tutkimustulokset siitä, minkälainen lausepaino – tai ääntäminen yleensä – arvioidaan hyväksi, luontevaksi tai selkeäksi, ovat erityisen tervetulleita.

Tarkastelimme tutkimuksessamme yhden ääntämispiirteiden kuvauksia ja niiden yhteyttä numeeriseen arvioon, arvioijaryhmään sekä puhemateriaaliin. Ääntäminen on kuitenkin monen piirteiden kokonaisuus, ja vastaaville tutkimuksille muista piirteistä on reilusti tilaa. Voimme pitää tutkimustamme sanallisten kuvausten systemaattisen analyysin avulla menetelmällisenä avauksena: vastaavanlaista tutkimusta ei ole aiemmin tehty ääntämisen näkökulmasta. Rohkaisemme tutkijoita ja opettajia tarttumaan vastaavanlaiseen arviointipiirteiden tarkasteluun, jotta arvioinnille, tavoitteen asettamiselle ja rakentavan palautteen antamiselle voidaan luoda yhtenäisiä ja selkeitä suuntaviivoja eri kielissä ja eri ääntämispiirteiden kohdalla.

Kiitokset

Haluamme kiittää FOKUS-projektin jäseniä ja tämän artikkelin anonyymeja arvioijia heidän antamistaan hyödyllisistä kommenteista. Kiitämme myös Svenska kulturfonden ja Heinosen tutkimuksen tukemisesta ja rahoittamisesta. Kautosen tutkimus on toteutettu osana Svenska litteratursällskapet i Finlandin rahoittamaa FOKUS-hanketta (Fokus på uttalsinläringen med svenska som mål- och källspråk, 2015–2019) sekä Suomen Akatemian rahoittamaa DigiTala-hanketta (2019–2023, rahoituspäätös 322965). Yllämainittujen tahojen tuella oli suuri merkitys tämän tutkimuksen toteuttamisessa.

Kirjallisuus

- Anderson-Hsieh, J., R. Johnson & K. Koehler 1992. The relationship between native speaker judgments of nonnative pronunciation and deviance in segmentals, prosody, and syllable structure. *Language Learning*, 42 (4), 529–555. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1992.tb01043.x>
- Bannert, R. 2004. *På väg mot svenskt uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- Bruce, G. 2012. *Allmän och svensk prosodi*. Lund: Studentlitteratur.
- Derwing, T. M., M. J. Munro & G. Wiebe 1998. Evidence in favor of a broad framework for pronunciation instruction. *Language Learning*, 48 (3), 393–410. <https://doi.org/10.1111/0023-8333.00047>
- Elert, C. 2015. *Allmän och svensk fonetik* (9. painos). Lund: Studentlitteratur.
- Euroopan neuvosto 2001. *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://rm.coe.int/1680459f97>
- Fayer, J. M. & E. Krasinski 1987. Native and nonnative judgments of intelligibility and irritation. *Language Learning*, 37 (3), 313–326. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1987.tb00573.x>
- Garlén, C. 1988. *Svenskans fonologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hahn, L. 2004. Primary stress and intelligibility: research to motivate the teaching of suprasegmentals. *TESOL Quarterly*, 38 (2), 201–223. <https://doi.org/10.2307/3588378>
- Hildén, R. 2000. *Att tala bra, bättre, bäst. Suomenkielisten abiturienttien ruotsin kielen suullinen taito testisuoritusten valossa*. Helsinki: Hakapaino. <http://hdl.handle.net/10138/229501>
- Heinonen, H. 2017. Begripligheten av finskspråkiga gymnasisters svenska uttal: lyssnarvärderingar. Teoksessa M. Kuronen, P. Lintunen & T. Nieminen (toim.) *Näkökulmia toisen kielen puheeseen – Insights into second language speech. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2017 / n:o 10*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 98–117. <https://doi.org/10.30660/afinla.73129>
- Heinonen, H. 2018. Uttalsfärdigheter och begriplighet i finskspråkiga gymnasisters L2-svenska. Teoksessa B. Silén, A. Huhtala, H. Lehti-Eklund, J. Stenberg-Sirén & V. Syrjälä (toim.) *Svenskan i Finland 17. Föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland*. Nordica Helsingiensia. Helsinki: Helsingin yliopisto, 32–45. <http://hdl.handle.net/10138/238351>

- Heinonen, H. 2019. Durationsförhållandena i finskspråkiga gymnasisters uttal av L2-svenska: hur relaterar de till begripligheten? Teoksessa M. Bianchi, D. Håkansson, B. Melander, L. Pfister, M. Westman & C. Östman (toim.) *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten. Uppsala 25–27 oktober 2017*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 95–106.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-378180>
- Heinonen, H. & M. Kautonen 2017. Miten ääntämistä arvioidaan? Käytännön työkalu opettajille. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 8 (4). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-syyskuu-2017-1/miten-aantamista-arvioidaan-kaytannon-tyokaluu-opettajille>.
- Huhtamäki, M. & E. Zetterholm 2017. Uttalets plats i undervisningen av svenska som andraspråk. Teoksessa M. Kuronen, P. Lintunen & T. Nieminen (toim.) *Näkökulmia toisen kielen puheeseen – Insights into second language speech. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2017 / n:o 10*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 45–60. <https://doi.org/10.30660/afinla.73123>
- Iivonen, A. 2009. Finnish sentence accent and intonation. Teoksessa V. De Silva & R. Ullakonoja (toim.) *Phonetics of Russian and Finnish. General description of phonetic systems. Experimental studies on spontaneous and read-aloud speech*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 67–73.
- Kang, O. 2013. Linguistic analysis of speaking features distinguishing general English exams at CEFR levels. *Research Notes*, 52, 40–48.
- Kautonen, M. 2017. Finskspråkiga talares intonation av finlandssvenska i påståendeyttranden i fritt tal. *Folkmålsstudier*, 55, 31–60.
- Kautonen, M. 2018. Om hur finskspråkiga och svenskspråkiga lyssnare bedömer och värderar avancerade talares uttal av finlandssvenska. *Nordand*, 2, 131–150.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-3381-2018-02-02>
- Kautonen, M. 2019. *Finskspråkiga inlärares uttal av finlandssvenska i fritt tal på olika färdighetsnivåer*. JYU Dissertations, 90. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7778-8>
- Kautonen, M. & von Zansen, A. 2020. DigiTala research project: Automatic speech recognition in assessing L2 speaking. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11 (4).
<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-kesakuu-2020/digitala-research-project-automatic-speech-recognition-in-assessing-l2-speaking>.
- Kennedy, S. & P. Trofimovich 2008. Intelligibility, comprehensibility, and accentedness of L2 speech: the role of listener experience and semantic context. *Canadian Modern Language Review*, 64 (3), 459–489. <https://doi.org/10.3138/cmlr.64.3.459>
- Kjellin, O. 2002. *Uttalet, språket och hjärnan: teori och metodik för språkundervisningen*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag.
- Koster, C. J. & T. Koet 1993. The evaluation of accent in the English of Dutchmen. *Language Learning*, 43 (1), 69–92. <https://doi.org/10.1111/j.1467-1770.1993.tb00173.x>
- Kuronen, M. 2016. Avancerade finskspråkiga inlärares uttal av segment i sverigesvenska. *Puhe ja kieli*, 36 (3), 175–196. <https://journal.fi/pk/article/view/59009>
- Kuronen, M. 2019. Ääntämisen foneettiset oppimiskohteet. Teoksessa E. Tergujeff & M. Kautonen (toim.) *Suullinen kielitaito: opi, opeta, arvioi*. Helsinki: Otava, 59–74.
- Kuronen, M. & E. Tergujeff 2018. Second language prosody and its development: connection between different aspects. *The Language learning journal*.
<https://doi.org/10.1080/09571736.2018.1434228>
- Kuronen, M. & E. Zetterholm 2017. Olika fonetiska drags relativa betydelse för upplevd inföddlighet i svenska. *Nordand*, 2, 134–156.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-3381-2017-02-03>

- Leinonen, K., V. Vihanta & A. Pitkänen 1990. Om rytmen i finlandssvenska och sverigesvenska. Ett bidrag till forskningen om finlandssvenskt uttal. Teoksessa K. Nikula & A. Pitkänen (toim.) *Svenskan i Finland. SiF rapport 1. Seminariet i Tammerfors 12–13 okt. 1989*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino, 49–100.
- McAllister, R., J. Flege & T. Piske 2002. The influence of L1 on the acquisition of Swedish quantity by native speakers of Spanish, English and Estonian. *Journal of Phonetics*, 30 (2), 229–258. <https://doi.org/10.1006/jpho.2002.0174>
- Moilanen, J. (tulossa). Auffassungen und erfahrungen der finnischen deutsch- und schwedischlehrer über den ausspracheunterricht. (Tieteellinen artikkeli)
- Munro, M. J. & T. M. Derwing 2001. Modeling perceptions of the accentedness and comprehensibility of L2 speech the role of speaking rate. *Studies in Second Language Acquisition*, 23 (4), 451–468. <https://www.jstor.org/stable/44486957>
- OPH 2019. *Lukion opetussuunnitelman perusteet*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf [luettu 14.10.2019].
- OPH 2014. Kehittyvän kielitaidon asteikko, toinen kotimainen kieli ja vieraat kielet, *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/kehittyvan_kielitaidon_asteikko_1.pdf [luettu 14.10.2019].
- Saito, K., P. Trofimovich & T. Isaacs 2016. Second language speech production: Investigating linguistic correlates of comprehensibility and accentedness for learners at different ability levels. *Applied Psycholinguistics*, 37 (2), 217–240. <https://doi.org/10.1017/S0142716414000502>
- Tergujeff, E. 2013. *English pronunciation teaching in Finland*. Jyväskylä Studies in Humanities 207. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5322-5>
- Tergujeff, E. 2019. L2 comprehensibility and accentedness – Listeners who share speakers' L1. *Pronunciation in Second Language Learning and Teaching (PSLLT) 2019 Abstract book*. Northern Arizona University. https://psllt2019nau.files.wordpress.com/2019/08/psllt-abstract-book.final_.pdf [luettu 9.6.2020].
- Trofimovich, P. & T. Isaacs 2012. Disentangling accent from comprehensibility. *Bilingualism: Language and cognition*, 15 (4), 905–916. <https://doi.org/10.1017/S0272263112000150>